

AgEcon SEARCH

RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

C51925

A TERMÉKÉRTÉKESÍTÉS ÉS AZ ÉRTÉKESÍTÉSI CSATORNÁK JELLEMZŐI A MEZŐGAZDASÁGBAN.

HODINA PÉTER dr.

A gazdasági fejlődés és a gazdaságirányítási rendszer változásának nyomán hazánkban is az ún. marketing-kutatás, a marketing-vizsgálatok kerültek az érdeklődés homlokterébe. A MÉM Statisztikai és Gazdaságelemző Központ munkájában is előtérbe kerültek a marketing-vizsgálatok, s ennek első lépéseként a fontosabb mezőgazdasági termékek értékesítésében észlelhető — szektoronkénti és értékesítési formák szerinti — változások tendenciáit vizsgáljuk.

Kezdetben mindjárt felmerül a következő kérdés. Van-e létjogosultsága a tervszerű gazdálkodás keretei között az értékesítési (konkrétan a mezőgazdasági termékek értékesítési) problémák vizsgálatának? Erre a kérdésre határozott igennel kell válaszolnunk. *A mezőgazdasági termelők értékesítési problémáinak vizsgálata a tervszerűen szabályozott piaci mechanizmus lényegéből fakad.* A termelés és így a kínálat gyors ütemű növekedéséből eredően, nem tervszerűen szabályozott piac esetén egyes termékeknel értékesítési zavarok keletkezhetnek. A piaci mechanizmusnak és a tervszerű szabályozásnak, illetve befolyásolásnak az egyidejű és hatékony érvényesítése teszlik szükségessé az értékesítési problémák feltárását és megoldását.

A kereslethez egyre gyorsabban felzárkózó kínálat a mezőgazdasági politika teljesen új irányú fejlődését követeli meg, s a termeléscentrikus szemléletet egyre jobban a forgalomcentrikus szemlélet váltja fel. Az elmondottak érzékeltetése érdekében néhány mondattal jellemezzük, hogy az elmúlt húsz év során melyek voltak a mezőgazdasági termékek értékesítésének főbb jellemzői.

A közvetlen gazdaságirányítási rendszerben (1957 előtt) a mezőgazdasági vállalatok legfontosabb gazdasági döntéseit — mind a termelés, mind az értékesítés vonatkozásában — központilag és minden részletében szabályozták. A vállalati beszerzést, termelést, értékesítést, a vállalatok termelőeszköz-állományát és annak fejlesztését, a beszerzési és eladási árakat a terv-, vagy más központi előírás *közvetlenül* szabályozta. Ezt a helyzetet jelentősen az motíválta, hogy erre az időszakra a termelés nem kielégítő

fejlődéséből adódóan inkább a termékhiány, mint a termékbőség, a kereslet és a kínálat viszonyában a népgazdasági szükségletek egy részének kielégítetlensége volt a jellemző.

A termelést és az értékesítést tekintve már a kötelező beadás eltörlését követően, 1957-től találkozunk olyan gazdaságpolitikai törekvésekkel, amelyek a korábbi kötöttségeket lazábbá tették, s az állami felvásárlás szerződéses rendszerének elterjedésével a piaci mechanizmusnak nagyobb teret engedtek. Az állami felvásárlás és készletgyűjtés rendszere tehát 1957 után alapvetően megváltozott, és a népgazdasági, valamint a fogyasztói érdekek fokozottabb figyelembevételé volt a jellemző erre az időszakra. A kereskedelmi módszerek mind jobban előtérbe kerültek, s ez jelentősen hozzájárult a mezőgazdasági termelés növekedéséhez. Az értékesítési rendszer számos pozitív jellemvonása mellett azonban mindjobban megmutatkoztak annak a termelést hátrányosan érintő oldalai is. A lakosság életszínvonalának növekedésével és az exporttal összefüggő differenciált igényeket a centralizált felvásárló kereskedelem egyre kevésbé tudta közvetíteni a termelők felé. Ezért az MSZMP Központi Bizottságának 1966. évi májusi ülésén, a gazdasági mechanizmus reformjának irányelveivel összhangban, elhatározták a mezőgazdasági többszatornás értékesítési rendszer bevezetését.

A többszatornás értékesítési rendszer kialakítása tehát gyakorlatilag már az új gazdasági mechanizmus életbelépése előtt, 1967-ben megkezdődött. Munkánk során is arra törekedtünk, hogy az 1967-es forduló év előtti és utáni két-két év forgalmazási adatain keresztül azt vizsgáljuk, hogy az értékesítési rendszer módosulásának lehetőségeit mennyire használták ki a mezőgazdasági termelők, továbbá milyen az egyes fő értékesítési csatornákon lebonyolódó forgalom változásának iránya.

A mezőgazdasági termékek forgalmazásának alakulásában a direkt és indirekt szabályozás által befolyásolt körülmények és közgazdasági tényezők sokrétűen éreztetik hatásukat. Munkánk során világossá vált, hogy a *termékforgalmazás kialakult rendszerét*, illetve az azt befolyásoló tényezőket a *következő főbb összefüggések határozzák meg*:

- a termelés volumene, illetve a kereslet kielégítettségi foka;
- a fogyasztói igény konkrét megjelenése (a terméket feldolgozott vagy feldolgozatlan állapotban igénylik);
- a termék vagy termékesoport népelemezési jelentősége;
- az alkalmazott közgazdasági ösztönzők (ár, támogatás stb.) hatása a termék termelésére, illetve kínálatának alakulására.

Természetesen nem vállalkozhatunk arra, hogy minden termék forgalmazásának útjait végigkísérjük. Közülük csak a legfontosabb 37 termékkel foglalkoztunk. Ezek a termékek a mezőgazdasági termelés és értékesítés döntő hányadát adják, így vizsgálatainkat végeredményben csaknem teljes körűnek tekintjük.

A különböző termékeket öt nagy csoportba soroltuk. Az egyes csoportokba sorolt termékek értékesítésére csaknem azonos szabályozó rendszer hat. Az öt fő csoport és az idetartozó termékek a következők:

marha,

répa, r

ciója és
helyzet
fejes ka
alma.

nye, g

A
érvény
körülm
változ
sulnakA
csupán
a forg
lódhat
mezés
ösztonE
kerül
sertés,
függés
áruter
lon köA
tehát
gazda
szekto
Az 19
pedig
áruter
szekto
a term
részA
gazda

— Állami monopolekkek: búza, rozs, dohány, fűszerpaprika, vágómarha, vágósertés és gyapjú.

— Ipari feldolgozás útján használható termékek: napraforgó, cukorrépa, rizs, rostlen, olajlen és repcemag.

— A forgalmazáshoz szükséges termelőeszközök kialakult koncentrációja és a felvásárlási tapasztalatok fontossága miatt a felvásárlók monopolhelyzete az uralkodó a következő termékeknél: tej, vágóbaromfi, tojás, fejes káposzta, sárgarépa, zöldborsó, paradicsom, vöröshagyma, dughagyma, alma.

— Fontosabb takarmányok: árpa, zab, kukorica, széna.

— Szabadforgalmú termékek: burgonya, zöldbab, uborka, sárgadinnye, görögdinnye, kajszi-, őszibarack, szamóca és málna.

Az egyes csoportok határai természetesen nem egyszer és mindenkorra érvényesek, de a vizsgált időszakban jellemzőek. Az említett gazdasági körülmények, a piaci viszonyok, illetve a kereslet—kínálat egyensúlyának változása nyomán az egyes termékek jellemző értékesítési formái is módosulnak.

AZ ÁLLAMI MONOPOLCIKKEK ÉRTÉKESÍTÉSE

Az idetartozó termékek forgalmazására jellemző egyrészt, hogy azokat csupán a kijelölt szervek vásárolhatják fel, másrészt ezeknek a termékeknek a forgalma a vizsgált időszakban alapvetően állami felvásárlás útján bonyolódhatott. A kialakult értékesítési rendszert és pályát a termékek népszerűségében és exportban betöltött jelentősége és az alkalmazott közgazdasági ösztönzők (főleg az ár) határozták meg.

E termékekre jellemző továbbá, hogy az összes termelésnek nagy része kerül értékesítésre, vagyis magas az árutermelési hányad. Kivétel a vágósertés, amelynek még — a vidéki lakosság megoldatlan húsellátásával összefüggésben — alacsonyabb az árutermelési hányada. (A megfigyelt termék árutermelési hányadát és a piaci értékesítés fő arányait a következő oldalon közölt 1. táblázatban foglaltuk össze.)

A búza árutermelési hányada az elmúlt években 64—73% között alakult, tehát az összes termelésnek csaknem $\frac{3}{4}$ része került piacra, de ez a mezőgazdaság különböző szektoraiban lényegesen eltérően alakult; az állami szektorban és ezen belül is az állami gazdaságokban volt a legmagasabb. Az 1968. évet kivéve az összes termés 85—89%-át, az állami gazdaságok pedig több mint 90%-át értékesítették. A szövetkezeti közös gazdaságok árutermelési hányada átlagosan 63%, alacsonyabb tehát, mint az állami szektorban. Ez főleg a nagyobb üzemi felhasználással függ össze. Egyrészt a termelőszövetkezetekben nagyobb a takarmányozásra jutó hányad, másrészt nagyobb a vetőmagként közvetlenül felhasznált mennyiség is.

A búza piaci megítélése szempontjából érdekes, hogy a háztáji és egyéb gazdaságok csaknem minden évben nagyobb mennyiséget értékesítettek,

1. táblázat

A FONTOSABB TERMÉKEK ÁRUTERMELESI HÁNYADA
ÉS ÉRTÉKESÍTÉSI FORMÁI 1968-BAN

(%)

Termék	Áruter- melési hányad	Közve- tett	Közvet- len	Termék	Áruter- melési hányad	Közve- tett	Közvet- len
		piaci értékesítés aránya				piaci értékesítés aránya	
Széna	3,4	35,3	64,7	Málna	67,0	68,5	31,5
Kukorica	5,2	17,9	82,1	Tehéntej	68,1	88,7	11,3
Zab	5,3	69,7	30,3	Szamóca	70,0	64,9	35,1
Árpa	16,5	59,3	40,7	Vöröshagyma	75,3	90,2	9,8
Burgonya	34,8	60,1	39,9	Dughagyma	76,3	94,8	5;2
Kajszi	35,5	75,2	24,8	Paradicsom	77,9	91,1	8,9
Rozs	46,8	96,2	3,8	Zöldborsó	82,4	91,9	8,1
Tojás	47,6	65,5	34,5	Rizs	89,3	100,0	—
Zöldbab	51,0	66,7	33,3	Dohány	90,1	100,0	—
Fejes káposzta	51,6	73,0	27,0	Olajlen	92,9	100,0	—
Vágóbaromfi	52,6	81,8	18,2	Repcemag	96,8	100,0	—
Vágósertés	56,6	91,5	8,5	Cukorrépa	98,0	100,0	—
Sárgarépa	59,2	73,4	26,6	Fűszerpaprika	98,5	99,7	0,3
Uborka	60,2	76,9	23,1	Gyapjú	98,5	99,9	0,1
Őszibarack	63,7	67,1	32,9	Napraforgó	95,6	99,8	0,2
Búza	64,3	89,9	10,1	Rostkender	99,5	100,0	—
Alma	65,2	84,5	15,5	Rostlen	99,5	100,0	—
Dinnye	65,8	47,3	52,7	Vágómarha	99,7	95,7	4,3

mint amennyi a termelésük volt. Ez két forrásból származott. Egyrészt a természetes kapcsolatok még e termék vonatkozásában is erősek, tehát még jelentős a tagoknak munkadíjként vagy prémiumként kiadott termékvolumen. Másrészt a termelőszövetkezetek szabadpiacon értékesített termékeinek egy részét az egyéb gazdaságok továbbeladás céljából vásárolják meg.

A piacra jutó kenyérgabona-mennyiség gyakorlatilag egyetlen értékesítési csatornán kerül a forgalmazási fázisba.

1967. évtől a Gabona Tröszt felvásárlásban betöltött szerepének csökkenése nem jelentette az értékesítési csatornák bővülését, mivel ettől kezdve a vetőmag-felvásárlást a Vetőmagtermelő és Értékesítő Vállalat vette át. Az értékesítési csatornák bővülését inkább a piaci forgalom megélnkülése jelentette, bár ennek az összes termeléshez viszonyított hányada még 1968-ban sem jelentős.

1965-ben a piacon bonyolódó forgalom az összes termelés 1%-át sem érte el. A későbbi években (1966, 1967 és 1968) az összes termelés 4,5—6,5%-a került realizálásra így. A közvetlen piacon (a közvetlenül a közületeknek,

a tagok tekintjü tett vol

A s csak ige a szabad érvényes melésné gazdaság s ha nem negatíva

Más ben a b ugyan a kozhatt

A d A dohá tünk. É minden szabadp 1%-át s

A fázisba,

A legfontó melésük gazdaság is jelent

Az értékesi vásárol el, tehát

Ism exportr hogy a ne ékel amely ellátás export abban mennyi is közv

A meg a a legfor

táblázat

Közvetlen

értékesítés hányada

(%)

31,5

11,3

35,1

9,8

5,2

8,9

8,1

—

—

—

—

—

0,3

0,1

0,2

—

—

4,3

a tagoknak, a dolgozóknak történő eladást és a szabadpiaci értékesítést tekintjük most és a későbbiekben is közvetlen piaci forgalomnak) értékesített volumen tehát növekvő tendenciájú.

A szabadpiaci forgalomban az állami szektor nem vesz részt (illetve csak igen kis volumennel), főleg a termelőszövetkezeti szektor bonyolítja a szabadpiaci forgalom zömét. A még meglévő természetes kapcsolatok miatt érvényesül az a tendencia, hogy a termelőszövetkezeti közös gazdaságok termelésének egy része úgy kerül felvásárlásra, mintha azt a háztáji vagy egyéb gazdaságokban termelték volna. Ez feleslegesen hosszabbítja az áru útját, s ha nem is jelent lényegesen több költséget, a spekulációs lehetőségek miatt negatívan értékelhetjük.

Másik kenyérgabona-féleségünknek, a *rozs*nak az értékesítése lényegében a búzáéval azonos értékesítési csatornán bonyolódik le. Alacsonyabb ugyan az ártermelési hányada, de e terméknel viszonteladással nem találkozhattunk.

A *dohány* és a *fűszerpaprika* ártermelési hányada közel van a 100-hoz. A dohány esetében érhetően egyesatornás állami felvásárlásról beszélhetünk. Érdekes, hogy a háztáji és egyéb gazdaságok dohánytermelésének minden évben kisebb és kisebb hányada kerül felvásárlásra. A fűszerpaprika szabadpiaci értékesítése csak 1968-tól indult meg, de az összes termelésnek 1%-át sem éri el.

A *gyapjú* szintén egyetlen felvásárlási csatornán kerül a feldolgozási füzisba, a szabadpiaci forgalom a termelés 1%-át sem éri el.

A *vágómarha* nemcsak élelmezési, hanem export szempontból is a legfontosabb termékek közé tartozik. Az egyes szektorok nagyjából termelésük arányában vesznek részt az értékesítésben. A háztáji és egyéb gazdaságok az értékesítésben kisebb szerepet játszanak, de súlyuk még így is jelentős.

Az ártermelési hányad minden évben meghaladta a 99%-ot. Az összes értékesítés 95—96%-át minden évben az Állatforgalmi és Húsipari Tröszt vásárolja fel, a közvetlen piaci forgalom az összes termelés 4%-át sem éri el, *tehát többsatornás értékesítésről e termék vonatkozásában sem beszélhetünk.*

Ismeretes, hogy a termelés és így a felvásárlás jelentős hányada is exportra kerül. A jelenlegi tapasztalatok alapján ezért kívánatosnak látszik, hogy a termelő és a külkereskedelmi értékesítő vállalat (TERIMPEX) közé ne ékelődjön be egy olyan vállalat (Állatforgalmi és Húsipari Tröszt), amely csak a felvásárlással foglalkozik. Kétségtelen, hogy a belföldi húsellátás és az export érdekei jelenleg még nem teszik lehetővé a vágómarha-export felszabadítását, de a húsellátáshoz fűződő érdekek is biztosíthatók abban az esetben, ha a kijelölt külkereskedelmi vállalat az exportálható mennyiségre kontingenst kap. Ebben az esetben a külkereskedelmi érdek is közvetlenül érvényesülne.

A vágómarha-forgalom kötöttségének felszabadítására még nem értek meg a feltételek. Az export nagy aránya és népgazdasági fontossága talán a legfontosabb korlátozó tényező. A vágómarha-termelés további fejlődése

esetén már nagyobb gondot kell majd fordítani a vidéki lakosság marhahús-ellátására is, ami jelenleg igen alacsony szintű.

A vágómarha-termelés üzemi formáinak változása szintén a kötöttség fokozatos felszámolásának irányába hat. A koncentrált hizlaló telepek, a nagyméretű hizlaldák alkalmasak lesznek arra, hogy közvetlen exportot bonyolítsanak le.

A vágósertés-termelés és -értékesítés alakulása az állami monopoleikkek közül sajátos. E termék vonatkozásában az árutermelési hányad nem éri el a 60%-ot sem. Ennek összetett okai közül a vidéki lakosság serteshús-ellátásának megoldatlansága, s ezzel összefüggésben a termelői önfogyasztás a leglényegesebb.

Az egyes termelési szektorokban eltérő árutermelési szintekkel találkozunk. A termelészövetkezeti közös gazdaságok termelésük több mint 97%-át, az állami szektor pedig 90–94%-át értékesíti. A háztáji és egyéb gazdaságok árutermelési szintje viszont az utóbbi években nem érte el a 15%-ot sem, holott a termelésben való részaránya mindegyik szektorhoz viszonyítva a legjelentősebb.

Az összes értékesítésben a termelészövetkezeti közös gazdaságok szerepe évről évre erősödik, ugyanakkor a háztáji és egyéb gazdaságok szerepe csökken.

A vágósertés értékesítése mind összességében, mind pedig a fő csatornákat tekintve keveset változott az elmúlt években. Állami értékesítés révén — melyet egyedül az Állatforgalmi és Húsipari Tröszt képvisel — bonyolódik le a vágósertés-értékesítés 90–93%-a.

A többesatornás értékesítési rendszer csak az állami szektoron belül található meg. Ez azonban már 1967 előtt is így volt. Az állami felvásárláson belül három értékesítési csatorna található.

Kedvező, hogy 1967-től a közvetlen piaci forgalmon belül is több értékesítési forma található, és a köztük levő arány is kedvezően változott. A közvetlen piacon az összes értékesítésnek csak 4–5%-a bonyolódik, mégis a többi termelő szektorhoz viszonyítva itt a legkedvezőbb a helyzet, mivel mind a közvetett, mind pedig a közvetlen piacon több értékesítési csatorna alakult ki.

Az értékesítési csatornákat tekintve a termelészövetkezeti közös gazdaságok helyzete látszik a legkedvezőtlenebbnek. Az értékesítés formái 1965 óta nem változtak. Az összes értékesítés több mint 97%-a egyetlen csatornán, az Állatforgalmi és Húsipari Trösztön keresztül bonyolódik.

A közvetlen piaci forgalom lassúbb ütemben növekedett, mint az összes termelés, így bár volumenét tekintve növekedett a közvetlen piaci forgalom, az összes értékesítésen belüli aránya csökkent. A háztáji és egyéb gazdaságokban az értékesítés csatornái a közös gazdaságokról elmondottakhoz hasonlóak.

Többesatornás értékesítésről itt sem beszélhetünk, bár kedvező, hogy az összes értékesítésen belül a szabadpiaci értékesítés 1967 óta megélné, és 1968-ban már több, mint 40%-ot tett ki.

A
ismert,
termelő
mában
A forga
oldaná
jelenleg

IP
A
jait a f
A
kíván.
Az itt
olajlen

A
szer ma
nek a
életre
zőbb-é
zott te
tősége
peivel)

A
ugyan
elhely
haladj

A
rögzít
a vör
kateg

E
felvás
konce
jelent

A
nyek)
összél
lénye

A sertéshús-forgalom korlátozása hátrányosan érezteti hatását. Közismert, hogy a vidéki lakosság sertéshús-ellátása nem megoldott, és a saját termelésből való kielégítésre támaszkodik. Hátrányos, hogy ebben a formában viszonylag szűk időszakokra korlátozódik a friss sertéshús fogyasztása. A forgalmazási korlátok feloldása nemcsak az ellátást javítaná, hanem megoldaná a termelősövetkezetek értékesítési lehetőségeinek kibővítését is, ami jelenleg a legfőbb problémaként jelentkezik.

IPARI FELDOLGOZÁS ÚTJÁN FELHASZNÁLHATÓ TERMÉKEK ÉRTÉKESÍTÉSE

A csak ipari feldolgozás útján felhasználható termékek értékesítési módjait a fogyasztói igény konkrét megjelenési formája determinálja.

A koncentrált feldolgozás természetszerűleg koncentrált felvásárlást is kíván. Az értékesítési utak bővítésének lehetőségei itt teljesen behatároltak. Az itt tárgyalt termékekre (napraforgó, cukorrépa, rizs, rostlen, rostkender, olajlen, repcemag) érthetően jellemző a magas árutermelési hányad.

A termékek értékesítése területén *nem a többszámú értékesítési rendszer megteremtése, hanem a partnerek egyenjogúságának, az objektív minősítésnek a megvalósítása* a fő probléma. A különböző érdekképviseleti szervek életre hívásától és hatékony működésétől várható csak eredmény. A kedvezőbb értékesítési ár reményében a termelők szorgalmazzák az előfeldolgozott termékek értékesítését, amellyel szélesíteni kívánják értékesítési lehetőségeiket (pl. rizs hántolása, magtisztítás stb. a feldolgozó kihelyezett gépeivel).

Az értékesítési helyek, vállalatok közötti szabad választás lehetősége ugyan megvan, de a feldolgozó vállalatok termelési körzetekre koncentrált elhelyezéséből következő szállítási költség-többlet a legtöbb esetben meghaladja az árbevételi többletet.

A ZÖMMEL MONOPOLHELYZETBEN LEVŐ FELVÁSÁRLÓ SZERVEK ÜZLETKÖRÉBE TARTOZÓ TERMÉKEK TERMELŐI ÉRTÉKESÍTÉSE

Az itt tárgyalt termékekre jellemző, hogy az eddigiekkel szemben nem a rögzített (fix) árkategóriába tartoznak. Csak a tejnek van fix ára, továbbá a vöröshagyma és az alma tartozik a hatóságilag szorosan behatárolt árkategóriába.

E termékek termelői értékesítését főleg a korábbi években kialakult felvásárlási módszerek átöröklése, a felvásárlási eszközök és tapasztalatok koncentráltasága és az ide sorolható termékek népcélelmezésben betöltött jelentősége határozza meg.

A *tehéntej* termelése és így fogyasztása (tej, vaj, sajt, egyéb készítmények) jelenleg hazánkban nem kielégítő. Az 1 főre jutó fogyasztás adatait összehasonlítva a fejlettebb országokéval, megállapíthatjuk, hogy a hazainál lényegesen magasabbak a fogyasztási mutatók. Nyilvánvaló, hogy a nem

kielégítő fogyasztás a mezőgazdasági termelés és a feldolgozás nem kielégítő fejlődéséből származik.

Az összes termelésnek egyre nagyobb hányada kerül az értékesítés különböző csatornáiba. A termelésnek 1965-ben 55,7%-a, 1968-ban pedig már több, mint 68%-a került értékesítésre. Az egyes termelő szektorok termelésének eltérő hányada jut piacra. Mindkét nagyüzemi szektor nagyobb hányadot képvisel az értékesítésben, mint a termelésben. Megfigyelhető, hogy a termelőszövetkezeti közös gazdaságokban a termelés növekedési üteménél az értékesítésből való részarány erőteljesebben nő, ugyanakkor a háztáji és egyéb gazdaságokban a termelés esökkenésénél nagyobb mértékű az értékesítés volumenének csökkenése.

A háztáji gazdaságok termésük egy részét a termelőszövetkezeteken keresztül értékesítik (1968-ban például a termelőszövetkezeti közös gazdaságok összes értékesítése meghaladta a termelési volument). Ennek okát az árakban kell keresni. Megítélésünk szerint mindazoknál a termékeknél, amelyek élelmezési szempontból nagy jelentőséggel bírnak, ugyanakkor a termékek döntő hányadát a kisüzemekben hozzák létre (és a tehéntej éppen ilyen), nem indokolt alacsonyabb árat alkalmazni.

Az értékesítés csatornáit 1965 óta nem változtak a nagyüzemekben. A közvetett piacot mindhárom szektorban egyetlen felvásárló, a Tejipari Tröszt képviseli. A két nagyüzemi szektorban az összes értékesítésnek több mint 96%-át a Tejipari Tröszt vásárolja fel.

Az állami felvásárlás aránya az összes értékesítésben nem csökkent, sőt 1965—1966-hoz viszonyítva emelkedett is. A közvetlen piaci, főleg a szabadpiaci értékesítést jelentősebben csak a termelőszövetkezeti közös gazdaságok fokozták, azonban az összes értékesítéshez viszonyítva ez csekély volumenű.

Fordított a helyzet a háztáji és egyéb gazdaságokban. A szabadpiacon értékesített volumen 1968-ban már csaknem elérte az összes értékesített volumen felét, szemben az 1965—66. évi 18—20%-os mennyiséggel. Többcsatornás értékesítésről gyakorlatilag csak a kisüzemi árutej forgalmazásánál beszélhetünk. A feltüntetett két csatorna mellett itt egy rejtett (termelőszövetkezeten keresztül nagyobb árbevételt biztosító) csatorna is létezik.

A *vágóbaromfi* összetett termékcsoportot jelöl, s nemcsak élelmezési, hanem külkereskedelmi szempontból is a jelentős termékek közé sorolható. Mind a termelés, mind az értékesítés az ismert okok miatt (kialakult nagyüzemi termeléstechológia, viszonylag nagy jövedelmezőség) rendkívül megnőtt. A vágóbaromfi piaci fontosságát tovább hangsúlyozza, hogy az egyéb húsfélésegeknél jelentkező hiány esetén helyettesítő szerepet tölt be, s erre szaporaságánál fogva a baromfi igen alkalmas.

A termelés és az értékesítés szektoronkénti megoszlása sokban hasonlít a tejjel kapcsolatban elmondottakhoz. A háztáji és egyéb gazdaságok nemcsak a termelésben, de az értékesítésben is jelentős súlyt képviselnek.

Az összes árutermelési hányad ennél a terméknél is növekszik. Az 1965. évi 43%-os árutermelési hányad 1968-ra 52% fölé emelkedett. Az egyes szek-

torok t
termel
A közv
sedett.
ami je
Barom
végig r
ból tör
termés
belül a
A
a szak
mint
bonyo
badpia
mivel
gazdas
szövet
A
Az áll
legnag
A
fogyas
üzem
vezet
több
A
benne
A
vásár
érték
A
répát,
és ért
kozás
A
kesít
hűtői
a felv
A
csak
remé
egyez
növel

torok természetesen e termék vonatkozásában is eltérő ártermelési szinttel termelnek. A termékek jelentős hányada a szabadpiacon kerül értékesítésre. A közvetlen piac 1965-ben az összes termelésből még csak 8,3%-kal részesedett. Az arány évről évre növekedett és 1968-ban csaknem elérte a 10%-ot, ami jelentős volumennövekedést jelentett. A legjelentősebb felvásárló a Baromfiipari Országos Vállalat (BOV). Felvásárlási monopóliumhelyzetét mindig megtartotta, s csupán 1968-ban adta át a háztáji és egyéb gazdaságokból történő felvásárlást a Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezeteknek. Ezzel természetesen az értékesítési csatorna nem bővült. Az összes értékesítésen belül a közvetlen piac részaránya növekedett.

Az állami felvásárlást lényegében a BOV képviseli, a közvetlen piacon a szabadpiaci értékesítés a döntő. Az összes szabadpiaci értékesítés több mint 90%-át a termelőszövetkezeti közös, a háztáji és egyéb gazdaságok bonyolítják le. Mindkét szektorban a tyúkfélék értékesítése dominál. A szabadpiaci értékesítés a termelőszövetkezeti szektorban nem fog növekedni, mivel a termelőtechnológia ezt nem teszi lehetővé, de a háztáji és egyéb gazdaságokban tovább növekedhet. A többesatornás értékesítésről csak a szövetkezeti, de főleg a háztáji és egyéb gazdaságokban beszélhetünk.

A hazai élelmiszer-fogyasztásban a *tojás* szintén fontos szerepet tölt be. Az állati termékek közül a tojás az, amelyből a termelés és az értékesítés legnagyobb hányada a kisüzemekből származik.

A nagyüzemi tojástermelés évről évre növekszik ugyan, de a tojás-fogyasztásnak még hosszú ideig a kisüzemi termelés lesz a bázisa. A nagyüzemek a termelésben és az értékesítésben csak hosszabb távon vehetik át a vezető szerepet, de ez a folyamat feltételezi a nagyüzemi termelőkapacitás többszörösre történő növelését és az ehhez szükséges beruházásokat.

A tojás értékesítésében a vágóbaromfitól eltérően a közvetlen piac, benne a szabadpiac részaránya is jelentősebb mindhárom szektorban.

Az állami felvásárlás gyakorlatilag egvesatornás, és a BOV a fő felvásárló. 1967 után mindhárom termelő szektorban megnőtt a szabadpiaci értékesítés aránya.

A növénytermesztés, pontosabban a zöldségtermelés áruai közül a *sárgarépat*, a *fejes káposztát* és a *vöröshagymát* együtt tárgyaljuk. Ezek termelése és értékesítése mind a szektorok, mind pedig az értékesítési csatornák vonatkozásában igen sok hasonlóságot mutat.

Mindhárom terméknél a többesatornás értékesítés a jellemző. Az értékesítési csatornák 1967 óta az állami felvásárláson belül is kibővültek (pl. hűtőipar, konzervipar), és így a közvetítő kereskedelemnek (ÁFÉSZ, MÉK) a felvásárlásban betöltött szerepe évről évre csökken.

A zöldségféléknél a gyors piacra bocsátás alapvető szempont. Ezt nemcsak a fogyasztói érdekek indokolják, hanem a termelők a nagyobb árbevétel reményében is szorgalmazzák. Egészséges és a mechanizmus szellemével egyező, hogy a közvetlen piac szerepe az összes értékesítésben évről évre növekszik.

A *paradicsom*, a *zöldborsó* és a *dughagyma* értékesítésére jellemző, hogy

e termékeknél a közvetlen termelői értékesítés, s így a szabadpiaci értékesítés is, az összes értékesítésnek alacsonyabb hányadát képviseli.

Mindhárom terméknél változatlanok maradtak a már korábban kialakult értékesítési csatornák. A közvetítő kereskedelem (ÁFÉSZ, MÉK) felvásárlásban betöltött szerepe a közvetlen értékesítéshez viszonyítva még mindig jelentős.

A gyümölcstermékek közül az *almánál* alakult ki a legkevésbé a többszörös értékesítési rendszer. A gyümölcsfélék között az egyetlen, ahol a közvetlen piaci értékesítés aránya viszonylag alacsonynak tekinthető. A termelésben az állami szektor részaránya igen magas, érthető tehát, hogy az összes értékesítésben is nagy súlyt képvisel (1968-ban 38,1%).

Az almaforgalom érdekessége, hogy az eddig tárgyalattal szemben a szövetkezeti közös gazdaságokban a legalacsonyabb az állami felvásárlás aránya. Ez tükrözi azokat a törekvéseket, amelyek az állami felvásárlás monopolhelyzetének ellensúlyozására irányulnak.

Az állami felvásárlás aránya még 1968-ban is az összes értékesítésből az állami szektorban 90%, a háztáji és egyéb gazdaságokban 88,8% volt.

Az állami szektorban ugyanis magasabb az állami felvásárlás aránya, mégis kialakultabbnak tekinthető a többszörös értékesítési rendszer, hiszen az állami felvásárlást 1968-ban már hat felvásárló képviselte.

A háztáji és egyéb gazdaságok szempontjából nemcsak jelenleg, hanem már korábban is az állami felvásárlás volt a legjelentősebb. Az állami felvásárlást csaknem teljes egészében a közvetítő kereskedelem végzi.

A SZEMES ÉS SZÁLAS TAKARMÁNYOK FORGALMAZÁSA

A szemes takarmányok piaca a vizsgált időszakban látszólag nem alakult ki. Ennek alapvető okát a nem kielégítő termelésben és az állattenyésztés specializációjának alacsony fokában kell keresnünk. Az állattartó gazdaságok lényegében önellátásra törekedtek.

A takarmánynövények közül az árpánál a legnagyobb az árutermelési hányad. Évenként az ország összes termésének 15–16%-a kerül az értékesítés különböző csatornáiba. A termelőszövetkezeti közös gazdaságok az ország összes árpatermelésének csaknem 80%-át adják, ugyanakkor termésüknek 30–40%-át használják fel takarmányozásra, volumenét tekintve tehát ők a legjelentősebb takarmányforgalmazók. A forgalom zöme a tagok felé bonyolódik, s a pénzgazdálkodás előretörésével egyre inkább ez is szabadpiaci értékesítésként jelenik meg.

Többszörös értékesítésről az állami szektorban nem, a termelőszövetkezeti közös gazdaságokban csak 1967-től beszélhetünk. Az állami felvásárlás egyetlen csatornán történik, azonban a közvetlen piaci értékesítés 1968-ban már az összes értékesítésnek csaknem a felét adta.

A *kukoricatermelésben* az árpához viszonyítva lényegesen alacsonyabb árutermelési hányad alakult ki. A termelés zömét a termék vonatkozásában a háztáji és az egyéb gazdaságok adják, így érthető, hogy az egyébként

mindh
mellet
volum
21,7%
lenti,
korlát
tevé.

A
galma
felvás
jes eg
is jele

A
állatte
Sokan
tése m
a taka

termé
görög
figyel
az eg

méke
azt m
expor
méke
s ink
Az I
nemo

termi
az al
alacs
csato
A sza
ságo

Min
csato
súly
értel

mindhárom termelőszektorban meglevő egyesítéssel állami felvásárlás mellett ezek a gazdaságok adják a szabadpiaci forgalomnak csaknem a teljes volumenét. Az összes értékesítésen belül az állami felvásárlás az 1965. évi 21,7%-ról 1968-ban 17,9%-ra csökkent. E csökkenés tulajdonképpen azt jelenti, hogy a nagyüzemek kukoricaértékesítése alapvetően a vetőmagra korlátozódott, a takarmánykukorica értékesítése tehát nem volt számottevő.

A szálas takarmányok közül a *szénának* alakult ki viszonylag kis forgalma. Az összes megtermelt szénának alig 3%-a kerül piacra. Az állami felvásárlás aránya 1965-től csökkent. A szabadpiaci forgalmat csaknem teljes egészében a kisüzemek bonyolítják le, de termelésükhöz viszonyítva ez is jelentéktelen.

A *takarmányforgalom* alacsony színvonala napjainkban már a *nagyüzemi állattenyésztés koncentrációjának és szakosodásának jelentős fékezőjévé* vált. Sokan úgy vélik, hogy a takarmányforgalmazás kötöttségének megszüntetése megoldja ezt a problémát. Ezen az elképzelésen alapszik, hogy 1970-re a takarmányforgalom kötöttségeit feloldották.

A SZABADFORGALMÚ TERMÉKEK FORGALMAZÁSA

A szabadforgalmú termékek csoportjában a zöldség- és gyümölcs-termesztési termékek közül a burgonya, a zöldbab, az uborka, a sárga- és görögdinnye, a kajszi- és az őszibarack, a szamóca és a málna forgalmazását figyeltük meg. E termékek a szabadáras kategóriába tartoznak (a burgonya az egyetlen, melynél a hatóságilag szorosan behatárolt árforma érvényesül).

A forgalmazásra ható tényezők lényegében azt fejezik ki, hogy e termékek termelése csaknem minden évben a keresletnek megfelelően, vagy azt meghaladó mértékben alakult. A termékek sem élelmezési, sem pedig export szempontból nem olyan jelentősek mint a korábban tárgyalt termékek. Így érthető, hogy az állami direkt befolyásolás is kisebb mértékű, s inkább a szabadabb kereskedelmi formák érvényesülését tapasztalhatjuk. Az 1967-től kialakult értékesítési pályák módosulása kedvezőnek ítéltető nemesak népgazdasági, de üzemi szempontból is.

A *burgonya* összes értékesítésén belül az állami felvásárlás aránya a jó termelési eredményt mutató években magasabb (pl. 1966-ban 71,7% volt), az alacsonyabb terméseredményeket produkáló években viszont lényegesen alacsonyabb (pl. 1968-ban 60,1%) volt. Az állami felvásárlás értékesítési esatornáira jellemző, hogy a közvetítő kereskedelem részaránya igen magas. A szabadpiacon történő értékesítés zömét a termelészövetkezeti közös gazdaságok adják.

A *zöldbab* és az *uborka* értékesítésében az állami felvásárlás a döntő. Mindhárom szektorban e termékek vonatkozásában már 1965-től a többszatornás értékesítés alakult ki. Kedvező, hogy a közvetítő kereskedelem súlya az összes felvásárláson belül csökkent a közvetlen felhasználók és értékesítők javára.

A *dinnye* többsatornás értékesítési rendszere az állami, a háztáji és az egyéb gazdaságokban kialakultnak tekinthető. Az értékesítési csatornák közötti arány kedvezőnek mondható. A termelészövetkezeti közös gazdaságokban még mindig magas a közvetítő kereskedelem felvásárlási részaránya (85%), így természetes, hogy a szabadpiaci értékesítést csaknem minden évben növelték.

A *kajszi- és őszibarack* értékesítésében az állami felvásárlás aránya a megfigyelt négy év alatt nőtt. Ez azonban nem jelentette az értékesítési csatornák szűkülését. 1967 előtt a közvetítő kereskedelem mindhárom szektorban monopolhelyzetet élvezett. 1967-től a közvetlen felhasználók felvásárlóként való megjelenése a közvetítő kereskedelmet visszaszorította.

A *szamóca* és a *málna* értékesítésében ellentétes irányú tendencia alakult ki. A szamóca forgalmazásában az állami felvásárlás szerepe növekvő, a málnánál pedig 1967-től esőkkenő tendenciájú. Előbbinél a kereslet növekedése és az exportlehetőségek kihasználása, utóbbinál pedig a feldolgozó és a hűtőkapacitás korlátai a változást kiváltó okok (a termelés is esökkent).

Az állami felvásárlás arányának változását a többi szabadforgalmú termékhez hasonlóan lényegében az határozza meg, hogy az állami felvásárláson belül mennyire alakul ki a többsatornás értékesítés. Jól megfigyelhető, hogy az állami szektorban, ahol az állami felvásárlás értékesítési csatornáit között egészségesebb arány alakult ki, a szabadpiaci értékesítés viszonylag kisebb volumenű. A termelészövetkezeti szektorban még csaknem minden termék vonatkozásában magas az állami felvásárlásban a közvetítő kereskedelem monopóliuma. Így érthető, hogy a szabadpiaci forgalom növelését szorgalmazzák. A háztáji és egyéb gazdaságok esetében csaknem azonos tendenciával találkozunk.

A VÁRHATÓ FEJLŐDÉS

A vázoltak a termékek forgalmazásának csupán főbb jellemző vonásait ragadják meg. A fejlődés várható és szükséges irányára vonatkozó következtetésekre csak a forgalmazás ökonómiai vizsgálatának (forgalom és ár, minőség és ár stb. összefüggések elemzésének) elvégzése után juthatunk.

Bár az 1969. és az 1970. évi adatok még nem állnak rendelkezésünkre, néhány, már számszerűsített tendenciából ezekre az évekre is levonhatunk következtetéseket.

A termékértékesítés 1967 utáni helyzete a többsatornás értékesítés bevezetése után megváltozott, de a változás igen lassú ütemű. A még sok helyen feleslegesen meglévő kötöttségek (pl. állami monopolekkek értékesítését meghatározó jogszabályok) nemesak a fogyasztást, de a termelést sem ösztönzik megfelelően. Másutt viszont a felvásárló kereskedelem és a feldolgozó vállalatok monopolhelyzete, illetve az 1967. év előtti gyakorlat-hoz való ragaszkodása szab gátat a termelői értékesítés útjai megváltoztatásának (pl. tej, tojás, alma, vöröshagyma stb.). A főleg szabad árkate-

góriáb
lehetn
ki a l
szárm
maztá
és egy
vetlen
történ
delme
ták. A
felvás
A
ságok
mellet
nálják
tornás
sokszo

A
сельско
в 1967
предст
водител
наблю
и пря
срупп
дарств
исполь
лизаци
ження

I
wertet
Kanäl
brauch
fahren
leiten
Propo
verwe
wertun
zeugen
Haupt
direkt
ausger
Monop

of agri
consu

góriába tartozó termékek értékesítésében — ahol elvileg a leggyorsabban lehetne alkalmazkodni az új körülményekhez — a termelők sem használták ki a lehetőségeket. A közvetítő kereskedelem felvásárlási monopóliumából származó hátrányok egalizálására főleg a szabadpiaci értékesítést szorgalmazták. Mind a termelőszövetkezeti közös gazdaságok, mind pedig a háztáji és egyéb gazdaságok ezt az utat követték. Az állami szektoron belül a közvetlen felhasználóknak (HUNGAROFRICT, konzervipar, ZÖLDÉRT stb.) történő értékesítés lehetőségét jobban kihasználták (a közvetítő kereskedelmet visszaszorították), ugyanakkor a szabadpiaci értékesítést is fokozták. Az állami szektorban, a legtöbb termék vonatkozásában, az állami felvásárlás csatornáit is bővítették.

A következő években várható, hogy a termelőszövetkezeti közös gazdaságok, valamint a háztáji és egyéb gazdaságok a szabadpiaci értékesítés mellett az állami értékesítés csatornáit adta lehetőségeket is jobban kihasználják. Ekkor és csak ekkor beszélhetünk a szó igazi értelmében többszörös értékesítésről. A változás tehát megindult, de rendkívül lassan és sokszor ellentmondásos eredményekkel.

Автор исследует относительно 37 продуктов, составляющих решающую часть сельскохозяйственной продукции, то, что по каким каналам они попали к потребителям в 1967 году и в два предыдущих, и два последующих года. На основании этого он желает представить такую картину, что насколько использовали сельскохозяйственные производители возможности усовершенствования системы реализации и какие тенденции можно наблюдать в формировании пропорции между косвенной государственной реализацией и прямой реализацией на рынке. В статье, на основании анализа пути оборота продукции сгруппированной по особенностям реализации, убедительно подтверждает то, что государственная закупка все еще играет решающую роль в реализации. Производители еще не использовали возможности прямой реализации и многие каналы в государственной реализации. Указывает и на то, что для этого необходимо сделать дальнейшие распоряжения в интересах ликвидации монополии закупающих торговых органов.

Es wurde bei 37 Produkten die den entscheidend grösseren Anteil der Verwerteten landwirtschaftlichen Produkten ergeben untersucht, dass sie durch welchen Kanälen in 1967 sowie in den vorangehenden und nachfolgenden Jahren zum Verbraucher gelangt sind. Mit der Beantwortung dieser Frage wollte der Verfasser erfahren dass inwiefern die landwirtschaftlichen Produzenten die gegebenen Möglichkeiten des Verwertungssystems ausgenutzt haben sowie, welche Tendenz sich in der Proportion zwischen der indirekten staatlichen Verwertung und der direkten Marktverwertung gezeigt hat. Nachdem die Handelswege der Produkte nach ihren Verwertungseigenarten gereiht und eingehend analysiert wurden, hat der Verfasser überzeugend bewiesen dass auch heute noch der staatliche Ankauf eine entscheidende Hauptrolle einnimmt. Die Produzenten haben noch nicht voll die Möglichkeiten der direkten Verwertung und die mehrseitigen Absatzkanäle der staatlichen Verwertung ausgenutzt. Schliesslich wurde noch darauf gewiesen, dass zwecks Abschaffung der Monopolstellung des Ankaufshandels weitere Verordnungen notwendig wären.

The author investigated for 37 commodities representing the decisive majority of agricultural products marketed that through what channels did they reach the consumers in 1967, being the turning point of the marketing system, and in the two

years preceding as well as in the two years following it. He intended thereby to give an idea on the extent at which agricultural producers exploited the opportunities offered by the modification of marketing system and on the tendencies that could be observed in the development of proportions between indirect marketing by the state and direct realizations in the market. Based on individual analysis concerning the turnover channels of commodities grouped according to their marketing characteristics it is convincingly demonstrated in the paper that still purchases of the state do play the decisive part in realization. Neither the opportunities offered through direct realization nor the fact that there are several channels for marketing by the state were still sufficiently exploited by producers. It is also shown that even further measures are to be taken in order to abolish the monopol position of purchasing commercial agencies.

Sikerekben gazdag,

boldog új esztendőt

kíván a

GAZDÁLKODÁS

minden kedves olvasójának

a szerkesztőség

mány
mány
és ezz

terjes
— az
juk,
elérje
forga
kenti

A tak

etel
taka
ségér
tok s

jelle
költ
hizla
ránt

tétel
és a